
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ В СФЕРІ ФІНАНСІВ

УДК 330.342

Наталія Олександрівна БОТВІНА

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аналізу та аудиту,
Одеський національний політехнічний університет
E-mail: opu@opu.ua

КРЕДИТНІ ВАЖЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Ботвіна, Н. О. Кредитні важелі фінансової політики аграрної сфери України/ Наталія Олександрівна Ботвіна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 18. – № 1. – С. 120-124. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті розглянуто методичні та практичні аспекти застосування кредитних важелів фінансової політики в агросфері, визначено специфічні риси, які формують її фінансову політику. Звертається увага на ситуацію, яка склалася в аграрній сфері економіки, та завдань, пов'язаних з подоланням загострення системної фінансової кризи. Перехід до соціально орієнтованого економічного зростання аграрної сфери диктує необхідність забезпечення таких параметрів та процедур банківського кредитування, які б дозволили активізувати використання потужного потенціалу кредиту для забезпечення потреб та розвитку кожного суб'єкта аграрної сфери. Особливо актуальним стало питання кредитування агроформувань після кризових фінансових деформацій. Проблемними завданнями кредитування аграрної сфери можна назвати наступні: відчутне звуження параметрів кредитування учасників сфери; помітний злет кредитних ставок; нарощення параметрів предметів застави. Сучасні розроблені програми реструктуризації боргів у банках не відповідають фінансовим можливостям та не враховують технологічної специфіки діяльності агроформувань. Спектр банківських послуг залишається зазвичай досить обмеженим. Банки сконцентрувалися на наданні традиційних послуг з розрахунково-касового обслуговування, короткостроковому кредитуванні, операціях з векселями.

Ключові слова: аграрна сфера; сталий розвиток; фінансова криза; кредитна політика; кредит.

Natalia Oleksandrivna BOTVINA

Doctor of Economics,
Professor,
Departments of Account, Analysis and Audit,
Odesa National Polytechnic University
E-mail: opu@opu.ua

CREDIT LEVERS OF FINANCIAL POLICY OF AGRARIAN SPHERE OF UKRAINE

Abstract

In the article the methodical and practical aspects of application of credit levers of financial policy in agrosphere are considered. The specific features that form its financial policy are determined. The author has paid attention to the situation that which took place in the agrarian sphere of economy, and to the tasks which are associated with overcoming of intensifying of system financial crisis. Transition to the socially oriented economic growth of agrarian sphere dictates the necessity of providing of such parameters and bank lending procedures that would allow to activate the use of powerful potential of credit for providing of necessities and development of every subject of agrarian sphere. The range of problems of crediting of agroformations is especially visible after crisis financial deformations. We can allocate the following problem tasks of crediting of agrarian sphere: perceptible narrowing of

---

parameters of crediting of participants of sphere; noticeable growth of lending rates; increase of parameters of the the subject of pledge. The modern programs of restructuring of debts in banks do not answer financial possibilities and do not take into account the technological specific of activity of agroformations. The spectrum of bank services remains usually limited enough. Banks have concentrated on the grant of traditional services as for the aash management services, short-term crediting, operations with the bills of exchange.

Keywords: *the Agrarian sphere; steady development; financial crisis; credit policy; credit.*

JEL classification: G320

Вступ

Сталий розвиток аграрної сфери нині стає сегментом діяльності суспільства та держави і, як процес, вимагає належних методів та кредитних важелів в управлінні. Проте він є новим, мало вивченим аспектом. Тому зараз важливо сформуванати систему методів та кредитних важелів фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У радянській економічній літературі висвітлювалися лише окремі питання кредитної політики держави. Велику цінність становлять наукові праці Л. А. Дробозиної, С. К. Дубініна, Є. Ф. Жукова, Л. Н. Красавиної, В. А. Пономарьова, В. М. Соколінської, В. І. Суровцевої, В. М. Усоскіна, Вл. Н. Шенаєва, В. Н. Шенаєва та ін. Проблеми банківського кредитування в аграрній сфері розглядали такі видатні вчені, як В. Алексійчук, В. Борисова, О. Гудзь, М. Дем'яненко, П. Лайко, І Кириленко, М. Малік, О. Непочатенко, Н. Правдюк, П. Саблук, П. Стецюк, А. Чупіс та ін. Вивчення цих праць виявило необхідність систематизації уявлень і формування концепції розробки оптимальної кредитної політики при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери.

Мета та завдання статті

Основою розвитку аграрної сфери є ефективне та розширене ведення аграрного виробництва, яке залежить від функціонування господарського механізму, складовою частиною якого є фінансово-кредитний механізм. Необхідність теоретичного узагальнення та наукового обґрунтування кредитних важелів як складової частини фінансово-кредитного механізму у аграрній сфері з урахуванням викликів і запитів сьогодення. Вказане зумовлює актуальність наукової розробки, її мету та завдання.

Виклад основного матеріалу

Аналіз визначень кредитної політики дозволяє нам зробити висновок про неоднозначне трактування цього поняття в сучасній вітчизняній і зарубіжній економічній літературі.

Передусім необхідно визначити кредитну політику як складову фінансової. Проте, на відміну від бюджетної, цінової, податкової, процентної та інших видів фінансової політики, кредитна володіє певними специфічними рисами, які виокремлюють її із загальної системи елементів, що формують фінансову політику. Найважливішою особливістю кредитної політики є те, що кредитна політика – це політика, пов'язана з рухом кредиту.

Виходячи із загальноприйнятого розуміння кредиту як руху вартості, що надається у позичку, ми вважаємо, що цей рух на практиці набуває вигляду позики[1].

У 2013 р. суб'єкти аграрної сфери залучали кредити під 22-28 %. За даними Мінагрополітики України, банки переважно надають довгострокові кредити на закупівлю сільськогосподарської техніки, найменше кредити надаються на оплату клієнтами платежів за лізинговими контрактами і здійснення капітальних затрат, пов'язаних із будівництвом. Найбільше довгострокові кредити суб'єктам аграрної сфери надавали: „Промінвестбанк” (27 %), банк „Аваль” і „Укрсоцбанк” (по 15 %). Спостерігаються низхідні тренди параметрів, які окреслюють забезпеченість учасників аграрної сфери кредитами банків у 2000-2013 рр.

На повертання кредитів впливає цілий перелік чинників: мала рентабельність учасників, брак прибутків, завищені кредитні ставки, недієве використання кредитних активів. Зокрема у 2009 р. рівень повертання кредитів аграрними учасниками впав до 82 %.

Банки України, починаючи з середини 2008 року, в умовах світової фінансової кризи та пов'язаного з нею дефіциту фінансових ресурсів на міжнародних ринках капіталу втратили можливість залучати зовнішні запозичення і зіштовхнулися з проблемою нестачі ресурсів для активного розвитку кредитування. У зв'язку з цим фінансові інститути змушені переорієнтовуватись на внутрішній ринок ресурсів і значно скорочувати, а в більшості випадків практично повністю згортати кредитування. Упродовж 2010 року відбулися суттєві зміни у бік зменшення наданих кредитів агроформуванням та зростаючої простроченої заборгованості.

Сучасна світова криза – це, по суті, вияв протиріч, які тривалий час накопичувалися в економічному просторі і висока вразливість України від цієї кризи визначається низкою причин. Передусім слабкістю внутрішньої фінансової системи; великою зовнішньою заборгованістю підприємств, банків, держави, надмірною залежністю від світових цін на енергоносії, роздутими бюджетними витратами тощо. Заходи, які вживаються нині, зорієнтовані на вирішення короткострокових завдань стабілізації фінансового ринку та недостатньо ефективні: не вдалося зупинити відтік капіталу з країни, триває спад виробництва, падають реальні доходи населення, зростає безробіття, спостерігається послаблення та руйнація кооперативних зв'язків. Зазначене зумовило значне погіршення параметрів та різке гальмування банківського кредитування суб'єктів аграрної сфери.

На початку здійснення реформ суб'єкти аграрної сфери виявилися не готові до банківського кредитування і цей процес був майже повністю призупинений, що зумовлювалось відсутністю ліквідної застави, збитковістю галузі, неготовністю керівників і спеціалістів працювати в умовах економічних трансформацій, недосконалістю економічних механізмів і нормативно-правової бази та трагічними за наслідками спробами некомпетентного втручання державних органів влади.

При цьому загально визнано, що фінансова підтримка суб'єктів аграрної сфери через механізм здешевлення кредитів була важливою складовою системи їх кредитного забезпечення.

За даними Національного банку з 3980 підприємств агропромислового комплексу, які потребували пролонгації кредитів в обсязі понад 14,1 млрд грн, фактично пролонговано кредити 1985 підприємствам на загальну суму майже 11,6 млрд грн, що складає 82 % від потреби.

При обмеженому доступі до кредитних ресурсів факт перенесення сплати термінів погашення став вагомим стабілізуючим фактором діяльності агроформувань, оскільки акумульовані раніше кошти для погашення кредитів вони мали змогу використати на проведення весняно-польових робіт. У деяких випадках банки стягували з агроформувань плату за оформлення реструктуризації: вона коливалася в межах 0,5-1 % заборгованості. Переважно спостерігалось подорожчання кредиту на 1-2 % річних, хоча в деяких випадках – відразу 3-5 %. Загалом близько 50-60 % агроформувань-позичальників використовують кредитні канікули, 20-30 % змінюють валюту договору і 10-20 % відтермінують повернення кредитів.

Виявлено наступні закономірності в прийнятті забезпечення банками за кредитами середніх і малих агроформувань. Найбільш розповсюдженим є прийняття нерухомості в заставу. Високий попит на прийняття в заставу нерухомості пояснюється значною зношеністю інших основних засобів – обладнання і техніки. Також необхідно зауважити, що переважна частка кредитів додатково забезпечується порукою директора, реального власника підприємства, чоловіка або дружини позичальника тощо.

Через значне зношення основних засобів та їх моральну застарілість агроформування залишаються обмеженими у можливостях надання ліквідного забезпечення в якості застави, для середніх і малих агроформувань переважну частку займає застava нерухомості (79,2 % для середніх та 67,2 % для малих агроформувань). Характерно, що від 62 % до 73 % відсотків випадків кредитні угоди агроформувань додатково забезпечуються порукою третіх осіб. У великих агроформувань і великих корпоративних перелік об'єктів забезпечення більший – здебільшого за рахунок можливостей надання цінних паперів, майнових прав, майбутнього врожаю.

Протягом останніх років вимірники банківських операцій помітно скоротилися, впали вимірники зовнішньоторговельних кредитів в іноземній валюті, припинилися ф'ючерсні угоди з валютою, простежується низька планка менеджменту, а сучасні виклики змушують формувати якісно новий діапазон форм та способів банківського обслуговування. Ціни на банківські послуги амплітудно коливаються в розрізі окремих регіонів й незначно у рубіконах регіонів. Коштовність програмного покриття, комунікацій, електронного обладнання, фільтраційного покриття та іншої інфраструктури для багатьох банків є непосильною, що зумовлює погіршення якості надання їх послуг. Проблемною у цих імперативах уявляється подальша успішна діяльність невеликих банків. Спостерігається стрімкий злет (в 4 рази до 9,4 %) частки за давнених кредитів.

Все це відбувається на тлі розгортання інфляції, падіння попиту на гривню, підвищення доларизації, високої тінізації, нерозвиненості фінансових ринків, непрозорості банківської та кредитно-грошової композиції, спотвореності цін на нерухомість, злету недовіри населення до фінансової композиції держави, очевидних недоліків податкової композиції, низької платіжної дисципліни економічних учасників, низької частки безготівкових форм розрахунків, жорсткого непрофесійного руйнівного втручання держави у діяльність банків, високого рівня облікової ставки [1], прорахунків фінансової політики, нерозвиненості кредитної інфраструктури.

У більшості сільських районах України нині кредитні спілки – це чи не єдині фінансові установи, де пересічний громадянин може отримати кредит.

Однак система кредитних спілок розгалужена нерівномірно, кількість осередків та філій не є достатньою, а обсяг наявних фінансових ресурсів не дає змоги кредитним спілкам задовольнити

потреби сільськогосподарських товаровиробників у фінансових ресурсах.

Особливістю кредитування агроформувань є те, що банки повинні кредитувати весь кругообіг коштів позичальника. Лише у цьому випадку може бути впевненість, що банківські кошти не будуть „заморожені” на якійсь стадії виробництва. Забезпеченням позичок можуть слугувати (крім звичайних видів майна) врожай та сільськогосподарська техніка.

Потреба в кредиті визначається як різниця між запасами матеріальних цінностей та виробничими витратами, які не перекриті виходом продукції, з одного боку, та власними оборотними коштами сільськогосподарського підприємства та кредиторською заборгованістю, з іншого боку.

Земельним Кодексом України передбачено, що громадяни та юридичні особи, які мають у власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення, не можуть продавати або іншим способом відчужувати належні їм ділянки, окрім міни, передачі їх у спадщину та вилучення земель для суспільних потреб. Таким чином, банки не можуть оформляти в іпотеку земельні ділянки. З урахуванням відсутності у сільськогосподарських суб'єктів у достатній кількості інших ліквідних ресурсів у вигляді сучасної сільськогосподарської техніки та нерухомості, іпотека земельних ділянок могла б стати ефективним предметом застави при довгостроковому кредитуванні агропозичальників.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На нашу думку, стримувальним фактором середньо- та довгострокового кредитування банками АПК є відсутність відповідних за строками та розмірами банківських пасивів. Цю проблему може вирішити запровадження механізму рефінансування Національним банком України довгострокових проектів банків, які займаються кредитуванням сільськогосподарських суб'єктів, під заставу майнових прав на кредитний портфель однорідних за умовами кредитів або облігацій, випущених банками. Однорідність умов кредитування сільськогосподарських суб'єктів визначається галузевими особливостями ведення аграрного бізнесу.

Список літератури

1. Ботвіна, Н. О. *Фінансова політика сталого розвитку агросфери [Текст] : монографія / Н. О. Ботвіна. – Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН, – 2011. – 303 с.*
2. Ботвіна, Н. О. *Економічна сутність та складові фінансової політики в аграрній сфері економіки [Текст] / Н. О. Ботвіна // Бізнес-Навігатор. – 2010. – № 3 (20). – С. 103-108.*
3. Ботвіна, Н. О. *Методологічний інструментарій фінансової політики в аграрній сфері економіки [Текст] / Н. О. Ботвіна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2010. – № 1 (28). – С. 22-31.*
4. Ботвіна, Н. О. *Можливості фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку аграрної сфери [Текст] / Н. О. Ботвіна // Таврійський науковий вісник : збірник наукових праць. – Вип. 75. – Херсон. – 2011. – С. 198-207.*
5. Гудзь, О. Є. *Сучасний вимір банківського кредитування суб'єктів аграрної сфери в умовах кризових деформацій економічного простору [Текст] / О. Є. Гудзь // Економіка та держава. – 2010 р. – № 11. – С. 22 – 24.*
6. Гудзь О. Є. *Формування адаптивного механізму фінансової безпеки агроформувань: методологічний вимір [Текст] / О. Є. Гудзь // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2010 р. – Вип. 90. – 316 с. – С. 32-45.*
7. Дем'яненко, М. Я. *Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку. – Доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 року [Текст] / М. Я. Дем'яненко // Українська академія аграрних наук. Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”.*
8. *Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року [Електронний ресурс] : закон України від 18 жовтня 2005 року № 2982. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua.*
9. Непочатенко, О. О. *Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств [Текст] / О. О. Непочатенко, О. В. Яковенко // Зб. наук. праць Уман. держ. аграр. ун-ту. – 2010. – Вип. 70. – Ч. 2 : Економіка. – С. 130-135.*

References

1. Botwina, N. O. (2011). *Fiscal policy sustainability agrosphere*. Kyiv : NSC "Institute of Agricultural Economics" NAAS.
2. Botwina, N. O. (2010). *Economic nature of the financial policy in the agricultural sector of the economy*. *Business Navigator*, 3(20), 103-108.
3. Botwina, N. O. (2010). *Methodological tools of financial policy in the agricultural sector of the economy*. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Finance and credit*, 1 (28), 22-31.

-
4. Botwina, N. O. (2011). *Opportunities financial policy for the sustainable development of agriculture field. Taurian Research Bulletin: Collected Works*, 75, 198-207.
  5. Hutz, O. E. (2010). *Modern dimension bank crediting of agrarian sector in crisis strains economic area. Economy and State*, 11, 22-24.
  6. Hutz, O. E. (2010). *Formation adaptive mechanism of financial security agroformations: methodological dimension. Journal of Kharkov National Technical University of Agriculture. Economics*, 90, 32-45.
  7. Demyanenko, M. Y. (2007). *Financial problems of formation and development of the agricultural market. Report on the ninth annual meeting of the Congress of Scientists agricultural economists April 26-27, 2007.*
  8. *On Government agricultural policy until 2015. (2005). : the law of Ukraine on October 18, 2005 № 2982. Retrieved November, 15, 2014, from : www.rada.gov.ua.*
  9. Nepochatenko, O. O. & Yakovenko, O. V. (2010). *Current status and prospects of short-term bank lending farms. Collection. Science. works Uman. state. Agrar. Univ.*, 70, 130-135.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2014 р.